

RÖNESANS DÖNEMİ İTALYAN TABLOLARINDA MÜCEVHER VE TAKI

Meral KILIÇARSLAN KHODAEİ

İstanbul Aydın Üniversitesi, meralkilicarslan@stu.aydin.edu.tr, ORCID: 000-0002-8248-0794

Kılıçarslan Khodaei, Meral. "Rönesans Dönemi İtalyan Tablolarında Mücevher ve Takı". ulakbilge, 80 (2023 Ocak): s. 1-12. doi: 10.7816/ulakbilge-11-80-01

ÖZ

Takı, insanın yer yüzünde hüküm sürmeye başladığı zamana kadar uzanan kadim bir olgudur. Doğa karşısında güçsüzlüğünün bilincine varan insan, ilkin totem olarak kullanmaya başladığı takıyı, çeşitli maden ve taşların bulunup işlenmesiyle farklı gerekçe ve çeşitlilikte kullanmıştır. Takı, tarih boyunca ince zevklerin, ihtişamlı mücevherlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve farklı disiplinlerden gelen birçok sanatçıyı bir araya toplamıştır. Bilimsel gelişmeler, coğrafi keşifler ve çeşitli sanat akımları gibi toplumsal olaylardan da etkilenen takı ve mücevherin, yaklaşık beş yüz yıl içinde geçirdiği aşamaları izlerken, günümüz takısına temel oluşturan bu sürecin, toplumsal tarihin de bir parçası olduğunu görebilmekteyiz. Günümüzde takılar, giysi modasındaki eğilimler ve gereksinimlerle birlikte değişse de takılabilir nesnelere her çağda ciddi ve önemli anlamlar yüklenmiştir. Özellikle Rönesans döneminde ortaya çıkan hümanizmin insana birey olarak değer veriyor oluşu, takı ve mücevheri yalnızca ayrıcalıklı bir kesimin süsü olmaktan çıkartarak, insanın dış görünüşüne, giyim kuşamına gösterilen özen olarak yansıtılmış, böylece giyimin bir parçası haline getirmiştir. Böylelikle Rönesans, takı ve mücevherleri toplumsal gelişmeyi yansıtan bir ayna, dönemin sanat anlayışını yansıtan bir belge olarak ortaya koymuştur. Moda eğilimi, ekonomik ve siyasi sebeplerle günümüze çok az örneği kalan Rönesans takı ve mücevherlerinin en çarpıcı örneklerini, yine dönemin kuyumcu kökenli ressamalarının tablolarından okuyabilmekteyiz. Bu makalede Rönesans'ın ortaya çıktığı İtalya ve İtalya Floransa'sı temel alınarak, önde gelen ressamalarının tablolarındaki mücevher ve takılar incelenerek, dönemin sanat anlayışı araştırılmış, takı ve mücevherin gelişim aşamaları üzerinden, dönemim sosyal, ekonomik ve kültürel yapısını çözümlenmeyi amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Rönesans, İtalya, Mücevher, Cellini

Makale Bilgisi:

Geliş: 29 Kasım 2022

Düzeltilme: 27 Aralık 2022

Kabul: 9 Ocak 2023

© 2023 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

İnsanın en temel dürtülerinden biri olan süslenme ihtiyacının özünde, insanın kendini daha güzel daha heybetli ve daha çarpıcı kılarak toplum içinde kabul görmeyi amaçlaması vardır. Bu dürtünün, insanın giyinme ihtiyacından daha da öncesine dayandığını söylemek mümkündür. Sanat tarihçisi Clifford Simit 'Jewellery' adlı kitabının önsözünde '*iklim ve medeniyetin bedeni giydirmeye gerekliliğini henüz önermediği, ancak yine de bir dereceye kadar gelişme gösteren süs eşyalarına sahip olan kabileler var*' demektedir. Bu ifade, takının en kaba yontudan en zarif mücevhere kadar, insanın süslenme ve vücudunun bir ya da birkaç bölümünü öne çıkarma ihtiyacına hizmet ettiğini vurgulamaktadır. Takı, bakanın gözünü istemsizce ışıltısıyla yön vererek, vücudun ön plana çıkartılmak istenen bir bölgesinde toplar. '*Mücevherler sadece dikkat çekmek ve kişinin güzelliğini ortaya çıkarmak amacıyla giyilmez, aynı zamanda insanlığa daha az köklü olmayan, ayırt edici bir rütbe ve haysiyet işareti oluşturma arzusunu da tatmin eder*' (Smith, 1908: 37). Bununla birlikte karşıt bir görüş olarak, belirli türden süs eşyalarının giyilmesi zaman zaman yasalarla sabitlenmiş, mücevherin kullanımı israf, yozlaşma, bir toplumun veya kadınlarının düşüklüğünün bir göstergesi olarak düşünülerek zaman zaman aşağılanmıştır. İlkel kabileler ve barbarlıktan çok uzak olmayan ırklar arasında süslenmenin, esas olarak erkeklerin özelliği olduğu görülürken, medeniyet ilerledikçe, yalnız kadınlar tarafından zarafetlerini öne çıkarmak ve cazibelerini arttırmak amacıyla giderek daha fazla kullanıldığı görülür. Yine de insanın doğasındaki süslenme güdüsü erkeklerde varlık göstermeye devam etmiş, 1800'lerde beaux (fr güzel erkek) ve makaroniler (ity züppe erkek) olarak tanımlanan farklı kültürdeki erkeklerin her türlü mücevherle kendilerini süsledikleri görülmektedir.

Mücevher tarihini araştırmada, tarihsel yöntem olarak belirli bir zamanda var olan her tür mücevher, ait oldukları tarihsel dönem içinde yan yana incelenmelidir ki bu konuda Smith '*Bir çağda meydana gelen genel değişiklikler, o döneme ait her mücevher parçasında bir yankı bulur. Her dönemdeki farklı mücevher sınıflarının hepsi farklı bir stil ilişkisi taşır*' (Smith, 1908: 38) demektedir. Örneğin, belirli bir dönemde kolye yönünden meydana gelen değişikliklerin, bilezik ve kemerde de aynı anda meydana geldiği görülecektir. Ancak, belli bir mücevher parçası ile sonraki bir dönemin mücevheri arasında stil ve fikir açısından büyük farklılıklar olasıdır. Bu nedenlerden ötürü, incelemenin daha eksiksiz olmasına ve stil ve zanaatın daha kapsamlı ve daha bilimsel araştırılmasına olanak tanıyacak tarihsel ve kronolojik bir araştırma yöntemi geliştirmek gereklidir. Çağdaş mücevheri yorumlayabilmek için de, modern Avrupa'nın ilk dönemlerine Rönesans'ın doğduğu 15. ve 16. yy İtalya'sına bakmak gerekir.

Floransa kenti, bugün olduğu gibi Orta Çağ ve Rönesans dönemleri boyunca, ressamı olduğu kadar, kuyumcularıyla da ünlüdür ve bu dönemler boyunca, kullandıkları malzemenin değerli ve nadirliği sebebiyle diğer zanaatkarlardan daha saygın bir konumdadırlar. '*1322 yılından beri Floransa kentinin yedi büyük locasından biri olan 'Arte di Por San Maria'ya bağlı olan kırk beş kadar kuyumcu, dönemin ressam ve heykeltıraşlarından hem daha zengin, hem de daha saygındılar. Kuyumcu olarak yetişmiş birçok sanatçı başka alanlarda da ürün vermekteydi*' (Randolph, 2000: 44). Lorenzo Ghiberti, Luca della Robbia, Andrea Del Verrocchio, Antonio del Pollaiuolo, Domenico Ghirlandaio, Lorenzo di Credi, Andrea del Sarto, Boccio Bandinelli, ve Benvenuto Cellini gibi Rönesans Floransa'sının bir çok önemli sanatçısı gençlik yıllarında kuyumcuların yanına çırak olarak girmişlerdir. Mitolojik konuları işlediği figüratif yapıtlarıyla heykel sanatını da etkileyen Cellini, bu dönemin en önemli kuyumcusu olmuş, ünü Fransa'ya kadar yayılarak Fransa Kralı I. François'in sarayında çalışarak İtalyan Rönesans kuyumculuğunu yaymıştır.

Rönesans ve İtalya

Halil İnalıcık '*Rönesans Avrupası*' isimli kitabında '*Tarih, insanın eseri olan gelişmeyi inceler*' demektedir. Dolayısıyla biz insana ait bir eseri de tarihsel gelişiminden, tarih içindeki yeri ve konumuna bakmadan anlayamayız. Gelişim süreciyle diğer çağlardan büyük farklılıklar gösteren bu Yeni Çağ, insan eseri her yapı ve yapıta büyük yenilikler göstermektedir. Avrupa tarihinde 15. yüzyılın sonlarında kendisini hissettiren bu derin değişiklik İnalıcık'a göre her şeyden önce tinseldir. Bireyselliğin ön plana çıkması, insanın kendinin ve yeteneklerinin farkına varması aklın, hür vicdanın beraberinde modern bilimin ve modern sanatın doğmasına sebep olmuştur. İki önemli hareket modern dünyanın önünü açmıştır, dini anlamada Reform, sanat ve bilim alanında Rönesans bu tarihi çağa damga vurmuştur. Kuyumculuk tarihi için de önemli bir dönüm noktası olan rönesansı anlayabilmek için, doğduğu yer olan İtalya'nın, siyasi ve ekonomik durumu iyi anlaşılmalıdır. İnalıcık '*Modern Avrupa'nın kökenleri ilk önce İtalya'da aranmalıdır*' diyerek, İtalya'nın diğer Avrupa ülkelerine birçok açıdan örnek olduğunu ve önemini vurgulamaktadır (İnalıcık, 2011: 13).

İtalya 5.yy'dan 19.yy'a kadar birçok devlet arasında parçalanmış bir bölge özelliği göstermektedir. 15. yüzyılın ikinci yarısında İtalya'da eski şehir cumhuriyetleri yerine dört beş büyük devlet kurulur. Bunlar, Napoli Krallığı, Papalık Hükümeti, Milano Dukalığı, Venedik ve Floransa Cumhuriyetleri ile Savoia Dukalığı'dır. Bu devletlerin yönetim biçimleri monarşi ve oligarşidir. Kendi içlerinde mücadele içinde olan bu devletler, zaman zaman dışarıdan yardım alarak kendi üstünlüklerini ortaya koymak istemektedir. Bu müdahaleler İtalya Savaşı'na

(1494-1559) sebep olmuştur. Çok yıpratıcı olmayan bu savaflara rağmen, İtalya'da 15. yüzyılın ikinci yarısında genel refah artmıştır, şehirler gittikçe kalabalıklaşmış, zenginlik ve refahın izleri her tarafa sinmiştir. Bu dönemde İtalyan kültürü, Rönesans Kültürü denilen yeni ve yüksek bir kültür haline gelmiştir (İnalçık, 2011).

Rönesans İtalya'sında Sanat

15. yy'in başlarında İtalya'nın Floransa kentinde ortaya çıktığı kabul edilen Rönesans'ın etkileri, yüzyılın sonlarında İtalya yarımadasının tamamına yayılmıştır. Rönesans en başarılı çağını ise 16. yy'ın ilk yarısında Roma'ya bıraktığı görülmektedir. Bu dönem Rönesans'ın Avrupa'ya tam bir sanat devrimi başlatacak şekilde yayılma gösterdiği dönemdir. *'Rönesans'ın etkileri, hemen hemen günümüze kadar, sanat akımlarındaki her değişiklikte kendini göstermeye devam etmiştir'* (Conti, 1982:3) bu nedenle Rönesans sanatının kültürel yapısını ve çeşitli sanat dalları üzerindeki etkisini çözmek, dönemim tablolarında kullanılan mücevherlerin anlam ve işlevini anlayabilmek açısından temel oluşturmaktadır. Rönesans sanatı başlıca iki kaynaktan beslenmiştir: Yunan ve Roma sanatının biçim ve formatif özellikleri ilk kaynakken, perspektif tekniğinin uygulanmaya başlanması sanatçıların üç boyutlu gerçek görünümü yansıtabilme olanağı ikinci kaynağı oluşturmaktadır. Perspektif sanatçının, bir resim taslağı ile bir yapıtın bittiğinde nasıl görüneceği konusunda önceden gösterme olanağı sağlaması, herhangi bir sanat yapıtının en önemli yönünün sanatçının yapmak istediklerini olduğu düşüncesini geliştirmeye başlamış, böylece sanatçı bir zanaatçı olmaktan çıkarak toplum içinde akıllı ve bilgili bir aydın konumuna yükselmiştir (Conti, 1982). Bu gelişme, Rönesans'ın bireysellik fikrine uygun olmakla birlikte Orta Çağ boyunca esnaf loncaları şeklinde yürütülen ortak çalışmalar yerini bireysel sanatçıların çalışmalarına bırakmıştır. Sanatçının bu sebeple, çalışmalarına kuyumculuk atölyelerinde çıraklıktan başlayan ve sonrasında resim heykel gibi diğer sanat dallarında da yapıtlar ortaya koyan başta Cellini gibi büyük Rönesans sanatçılarının kişilik fikir ve ustalıkları bu yapıtlarından anlaşılmaktadır. Conti'nin de dediği gibi (Conti 1982:5). *'Rönesans ile birlikte sanat tarihinde, yaşamlarını sanat alanındaki amaçlarına ulaşmak için çabalayarak geçiren bireylerin tarihi üstünlük kazanmıştır'* dolayısıyla Rönesans sanatının belli başlı özelliklerini anlayabilmek için, her şeyden önce, sanatçının kişisel üsluplarını ayırt etmek gerekmektedir. Rönesans kuyumcuları, günümüz güzel sanatlarının başlıca iki sanat dalında ayrıcalıklı eser vermiş ve kuyumculuk geçmişlerini ortaya koymuşlardır. Bunlardan birincisi resim, ikincisi ise heykeldir. Rönesans takılarına ve kullanılan tekniklere geçmeden önce kuyumculuk sanatıyla doğrudan ilişkili bu iki sanat alanında yapılan gelişmeleri de ortaya koymak, Rönesans takı ve mücevherini anlamak bakımından önemlidir.

Rönesans İtalya'sında Heykel

Rönesans İtalyan heykel sanatçıları, Yunanlı heykel ve mimarların aksine bir kurallar dizisi ortaya koymak istememiş, bunun sonucu olarak heykel, mimariden farklı bir gelişim göstermiştir. Bu zamana kadar mimarinin bir unsuru olarak kabul edilen ve kaidelerin süslenmesi amacıyla ya da bir çerçeve içinde kullanılarak sınırlandırılan heykel, özgürleştirilmiştir. Rönesans dönemi heykelini ayıran en önemli nokta, belli bir biçim ya da düzenlemeden çok, anlatmaya çalıştığı fikirlerdir. *'Bu ortamda en geçerli fikirler de gerçeğe benzeyeni bulmak için sürekli bir arayış şeklinde kendini gösteren canlı bir gerçekçilik; insan vücuduna ve onun potansiyeline bir anlatım aracı olarak duyulan büyük ilgi; daha derin bir bilgi edinip daha ince bir tekniğe ulaşmak ve bu nitelikleri gözler önüne sermek için gösterilen çaba ve geometrik bakımdan basit kompozisyonların yeğlenmesi şeklinde kendini gösterir'* (Conti, 1982:28). Rönesans heykelinde doğalcılık, gerçeğe yaklaşma, fiziksel gerçekçilik kendi başına güzel bir sanat yapıtının oluşmasında başlıca öneme sahiptir. İnalçık bu dönem sanatçıları için *'Sanatçı artık dikkatli bir gözlemcidir.'* (İnalçık, 2011:72) demektedir ve dönemin sanatçılarının sanata bakış açılarını ifade etmektedir. Rönesans dönemi heykeltıraşları, işledikleri konuya çok değişik açılardan yaklaşıp insanı, kemik ve kasta yapılmış bir varlık olarak görmüşlerdir.

Rönesans dönemi heykellerindeki bu üslubu dönemin en önemli kuyumcusu olan ve heykel alanında da önemli yapıtlar veren Cellini'nin eserlerinde görmek mümkündür. Cellini, mücevher ve kuyumculuk işlerinde dönemin anlayışına uygun, insan formunu realist olarak kullanmış, konularını Antik Yunan'dan seçmiş ve mücevher süslemelerinde yine antik Yunan süslemelerine yer vermiştir.

Resim 1: Benvenuto Cellini , Neptün ve Amhidrit, Altın kaplama tuzluk (1549)

Rönesans İtalya'sında Resim

Rönesans öncesi resim, büyük yapıların süslemesinde kullanılan ve mimarının yanında heykel gibi ikincil öneme sahip bir sanat dalı olmuştur. Rönesans'la birlikte resim kendi başına bir sanat dalı olarak gelişim göstermiştir. Perspektif, bu çağ için devrimci bir buluş olarak yavaş yavaş benimsenmeye başlanmıştır. Conti dönemin resim özelliğini '*Floransa'daki Rönesans sanatçıları resmi boyanmış çizgi olarak kabul ediyorlardı. Resim taslağı ise çeşitli sanat kuramlarının denenmesi için kullanılacak bir fikir ya da esas olarak kabul ediliyordu*' (Conti, 1982:42) şeklinde açıklamaktadır. Bu dönemde kullanılan yeni teknik ve malzemeler resim ve freskoların etkileyciliğini arttırarak işçilik ve masrafı da azaltmıştır. İtalyanların, Flaman ressamardan öğrendiği yağlı boya tekniği, tuvalin kullanılması, karton benzeri malzemenin fresko yapımında kullanılması, perspektifin desen ve eskizde kullanılması sanatçıya hem ifade özgürlüğü hem de zaman kazandıran önemli yeniliklerdir. Rönesans resminde insan ve çevresi başlıca ilgi kaynağı olmakla birlikte ressamlar yenilikçidir ve kendilerinden sonrakileri etkilemişlerdir. Perspektifle birlikte figürleri üç boyutlu ve gerçeğe yakın canlı bir görünümde işlemişlerdir. İtalyan resim sanatı 13. yy.'dan 17. yy.'a kadar Venedik ve Floransa/Roma kullarının üsluplarıyla uygulanmış Rönesans sanatı temel olarak bu iki merkezde gelişmiştir. Venedik okulu, ışık ve gölge tonlamalarının öne çıktığı bir atmosferi oluşturur. Biçim kaygısı taşımaz, izlenimleri duygu ve düşünceleri aktarma çabası içindedir. Bu nitelikleriyle biçim ve orantı konularına ağırlık veren Floransa/Roma Okulu'ndan ayrılmıştır. Jacoppo Bellini Venedik Okulu'nun kurucusu kabul edilir (URL-1). Rönesans İtalyan resminde portre önemli bir yer tutar. Orta Çağ sanatçıları portrelerinde poz verenin kişiliğini ya da yüz ifadesini değil yalnızca sıfatını yani kişinin kendisinden çok temsil ettiklerini vermekle yetinirken, Rönesans devrinde bu eğilim kişilerin kendilerinin temsil edilmesi lehine giderek azalmıştır. Sanatçıları himaye eden kişiler kendilerine benzeyen resimlerin yapılmasını talep etmişlerdir. Başlangıçta portrelerin canlılığı teknik yetersizlik sebebiyle sınırlı olmakla birlikte poz veren kişi genellikle profilden gösterilmiştir. Modellerin bu duruşuyla ilgili olarak Conti '*Bu, poz verenin ruhsal ve fiziksel özelliklerini ortaya koyan çok sanatkarane bir yöntem olmakla birlikte tamamen gerçekten uzak bir üsluptu*' (Conti, 1982:49) diyerek yetersizliğinden bahsetmektedir. Ressamlar poz verenin hafif yana dönmüş olarak cepheden gösterildiği dörtte üç profilden resimler yapmaya başlamışlardır. Böylelikle portresi yapılan kişi daha gerçekçi yüz ifadesi, saç ten rengi, mücevher ve başka ziynetleriyle daha gerçekçi bir görüntüye sahip olmuştur. Peyzajdan vazgeçilerek koyu düz bir fon tercih edilmiştir. Dönemin kuyumculuk anlayışını kullanılan teknik ve modasını, gerçeğe uygun tasvir edilen bu önemli portreleri inceleyerek anlamak mümkündür. Portre ressamlarının birçoğu, kuyumculuk geçmişine sahip olduğu için gerçeğe en yakın mücevher çizimlerini de yine bu sanatçıları ortaya koymuştur.

İtalyan Rönesans Mücevherleri

Rönesans takılarının tarihine bakmak için genel olarak 15. yy.'da İtalyan takılarının durumuna bakmak gereklidir. '*İtalyan sanatının Avrupa'nın geri kalanından ne kadar uzakta olduğunu görmek için Quattrocento'nun İtalyan resim, mimari ve heykelinin genel tarzını incelemeniz yeterlidir*' diyen Smith, İtalyan Takıları için '*Sahip oldukları büyük itibarı kesinlikle hak ediyor*' demektedir (Smith, 1908:166). Quattrocento sanatı, özellikle Roma, Floransa Milano, Venedik, Napoli kentlerinde Orta Çağ döneminden İtalyan Rönesans'ına geçiş olarak görülen 1400-1499 dönemindeki İtalya'nın kültürel ve sanatsal olaylarına verilen isimdir. Geç Orta Çağ ve erken Rönesans'ın stillerini kapsar. Sanat zevkinin yeniden doğuşunda geleneğin zincirlerini ilk kıranların kuyumcular

olduğunu söyleyen Smith, *'Quattrocento döneminde İtalya'daki kuyumculuk sanatının tarihi büyük ölçüde kendisini, ilk önce kuyumcu olarak çalışan ve kariyerleri boyunca bunun ticaretini yapan usta heykeltıraşların ve ressamların biyografilerine ayırır'* demektedir (Smith, 1908:167). 15. ve 16. yy 'da Avrupa'nın en zengin şehri ve başlıca limanı olan Venedik, lüks mücevher kullanımını teşvik etmesine rağmen Floransa, yetiştirdiği sanatçılar sebebiyle bir sanat merkezi olarak başı çekmektedir. Venedik Okulu'ndan resimleri, Carlo Crivelli'nin resimlerinde erkeklerin en az kadınlar kadar süslenmenin güzelliğini yansıttıkları görülür. Neredeyse her ressam, kuyumcu zanaatının sırlarına dair bir bilgiye sahiptir ve her ne olursa olsun konusunu mücevherli aksesuarlarına özen göstererek temsil eder. Siena, Milano ve diğerleri gibi zengin ve sanatsal şehirlerin büyük tüccarları, Venedik ve Floransa'nın yanı sıra, zengin mücevherlerden zevk alan ve merkezleri bu şehirlerde bulunan resim okullarının ustaları, parlak pigmentlerde, günün önde gelen kuyumcularının hünerlerini ve marifetlerini sergiledikleri bu hassas sanat eserlerinin sadık bir kaydını tutmuşlardır (Smith, 1908:167).

Resim 2: Carlo Crivelli, San Giorgio

Soyluların ilk koleksiyonlarının halkın hizmetine açılmasından çok önce, Floransa'da yasa gereği sokağa açık olması gereken kuyumcu vitrinleri, değerli mücevherlerin görülebildiği ayrıcalıklı mekânlar olmuşlardır. Yoldan geçenlerin gördükleri altın ve gümüşler, göz alıcı değerli taşlar çeşitli ülkelerden getirildikleri için, Floransa'nın çok uzağındaki dünyaları bu vitrinlerde birleştirmiştir. *'Avrupa'da değerli taşların ve incilerin kullanımı, Rönesans'ın yeni küresel ekonomisinin somut yansımasıydı'* (Randolp, 2000:46) diyen Randolp Floransa'daki zengin mücevher ticaretini vurgulamaktadır. Doğu incilerinin bir bölümü Basra Körfezinden, tatlı su incileri İskoçya'nın göl ve ırmaklarından temin edilmiştir. Renkleri koyu kırmızıdan soluk pembeye kadar değişen yakutlar Burma'dan, lal yakutu denen spinaller Afganistan'dan, elmaslar ise Brezilya'daki madenler keşfedilmeden önce Hindistan'daki beş maden bölgesinden Venedik'e ulaştırılmıştır. Bu değerli taşların parlaklığını arttırmak için 14. yy' a kadar yapılan kabaşon kesim, Rönesans döneminde değişerek taşın altına renkli metal yapraklar yapıştırılarak ışığın kırılmasını sağlayan, dolayısıyla taşın parlaklığını arttırmaya yönelik olarak geliştirilen bu teknik yenilik, günümüzde hala kullanılan bir teknik olarak değerini korumuştur. Rönesans Dönemi'nde Floransalıların mücevhere harcadıkları parayı başka hiçbir lüks eşyaya harcamadığını söyleyen Randolp'a göre maddi yönden değerli, incelikle işlenmiş ve kolaylıkla taşınabilen mücevherler yalnızca çok yüksek fiyatlara alınıp satılmakla kalmamış, aynı zamanda çeşitli mali konularda para yerine de kullanılmıştır ((Randolp, 2000:46). Mücevherin bu denli değerli olması, Rönesans Dönemi'nde Floransalılar'ın bu nesnelerin çoğunu yok etmeye yöneltmesinin altında yatan etmenlerden biri paraya dönüştürülmek üzere eritilebilir olmasıdır. Mücevher, alım satımda paraya dönüştürülmek üzere eritilmekten kurtulduğunda ise değişen modanın kurbanı olmuştur. Randolp *'İşte bu sebepten Rönesans Döneminden günümüze pek az mücevher kalmıştır. Rönesans Mücevherlerinin çoğunu dolaylı olarak başka alanlardaki heykel, gravür ve özellikle tablolarındaki betimlemelerinden tanımamızın nedeni de budur'* (Randolp, 2000:46) diyerek Rönesans tablolarındaki mücevherlerin nadir güzelliğini incelememiz için bir sebep ortaya koyar.

Rönesans İtalya'sının Kuyumcu Ressamları

Rönesans portrelerindeki karakterleri çekici kılan en önemli etken kişisel süslemelerin resimlerdeki temsilleridir. Günümüzde de bu resimler, Antik Çağlardan bu yana zihinlerde soru işareti oluşturan birçok noktayı aydınlatmıştır. Rönesans mücevher ve takıları konusuyla oynadıkları rol bakımından mevcut araştırmalara kaynaklık ettiği, dönem sanatçılarının gerçekliği ve doğruluğu yansıtmaya çabalarının bu tabloların değerini arttırdığı görülür. Gerçekliğin bütüncül gücünü ortaya koymak, naturalist ayrıntıları yansıtmak bu zamanın çalışmalarının temel özelliğidir. Smith *'Bu şekilde, tarihçiler tarafından fark edilmeyen ayrıntıları önümüze koyuyorlar ve en*

ayrıntılı tanımlayıcı envanteri okuyarak elde edilebilecek olan bilgiden daha net fikirler üretmemizi sağlıyorlar' (Smith, 1908:348) diyerek Rönesans tablolarının önemini vurgulamaktadır. Vasari, kuyumcular ve ressamlar arasında var olan çok yakın bağdan ve neredeyse sürekli ilişkiden söz eder, Nitekim, hemen hemen her sanatçı resim, mimari ya da heykelde ustalaşmadan önce, çıraklık yıllarını en katı tasarım yöntemini sağlayan bir endüstrinin teknik detaylarını incelediği kuyumculuk zanaatının inceliklerinde geçirdiği görülmektedir. 15. yy. ve 16. yy. sanatçıları, mücevher resimlerinin aşırı ayrıntılı olması ve minikliği ile ünlüdür. Zamanın portrelerinde süslemelerin tasvirinde gösterilen titizlik ressamın görevi ve zevkidir. Bunun sebebi dekoratif konumlara yerleştirilmiş olmasına rağmen takı, en iyi yapıtlarda kompozisyona girmesine ve abartılı olarak yer işgal etmesine asla izin verilmemesidir. Smith *'Bu aksesuarlar ne kadar küçük tanımlanırsa tanımlansın genel tasarımla o kadar kaynaşmış durumdaydılar ki yalnızca onları arama zahmetine girildiğinde görünüyordular'* demektedir; ayrıca ressamların mücevher ve takıları resmetmedeki başarılarını, çoğu çıraklıktan yetişen bu ressamların mücevher konusundaki üstün bilgisine bağlamakta, kuyumcular ve ressamlar arasındaki bağa dikkat çekmekte *'Usta bir kuyumcunun tam bilgisiyle resmedilmiştir'* diyerek bağı vurgulamaktadır (Smith, 1908:348). Ressamlar, portresini yaptıkları kişilerin taleplerine göre onları daha zengin resmedebilmek için, mücevherlerini daha gösterişli ve daha incelikli çalıştıkları da görülmektedir. Bu sebeple ressamlar canlı modelden çalışırken mücevherleri de bilgileri doğrultusunda geliştirerek kendi tasarımlarını oluşturmaya başlamışlardır. Holbein'in mücevherleri resmederken altın nesnelere doğru yansıtılabilmek için tablolarında varak kullandığı görülürken, ayrıntılar açısından çok zengin olan Mabuse'un eserlerinde, tek başına boya efektinin mücevher parlaklığını yansıtmak için yeterli olduğu görülür. *'On altıncı yüzyıl portrelerinin mücevherlerini incelerken, siyah taş gibi görünen sayılar sıklıkla görülür'* (Smith, 1908:349). Bu lekeler elmasları temsil etmek amacıyla yapılmıştır. Taşların renklerini betimleyebilmek için lamba siyahı ve sakız yağından oluşan bir karışımla verniklemişlerdir. Smith, tablolarındaki mücevherlerin boyanma teknikleri ile ilgili olarak, renklerin gerçeğe yakın olması amacıyla Cellini'den alıntı yaparak *'Cellini'nin bahsettiği bu tendür veya elmasın rengi, değerli taşı tasvir ederken o dönemin sanatçıları tarafından kullanılan yoğun ve berrak siyahları ve beyazları açıklayacaktır'* demektedir (Smith, 1908:349). Kariyerine kuyumculuk atölyelerinde başlayan ve hayatı boyunca bu işe sadık kalan ilk kişilerden biri Lorenzo Ghiberti'dir. Ghiberti'nin takıları, Vasari tarafından övgüyle değerlendirilir, en önemli eseri günümüze dek gelen *'The Gates of Paradise'* (Cennetin Kapıları)'dır. Ghiberti'nin ardından iki büyük kuyumcu gelmektedir; Tommaso (genellikle Maso olarak adlandırılır) di Finiguerra ve Antonio Pollaiuolo. Özellikle Pollaiuolo rölyef üzerine emaye işçiliği ile ünlüdür. Kuyumcu bir aileden gelen Pollaiuolo'nun kardeşi de kendisi gibi hem kuyumcu hem ressamdır. *'Bir Kadının Portresi'* isimli eserinde, Rönesans döneminde kullanan baş süslemeleri, safir ve incilerle tasvir edilmişken, boynundaki pendantsif ince bir zevkin ürünüdür (Resim 3). 1435'te Pollaiuolo'dan birkaç yıl sonra doğan Andrea del Verrocchio, dehası kendine özgü çok yönlülüğüyle, Orta veya Yüksek Rönesans'ın bu tipik sanatçılarına benzer. Lorenzo de Medici'nin himayesinde çalışan etkili bir Floransa'lı heykeltıraş, kuyumcu ve ressamdır. Donatello'dan heykel, Boldovinetti'den resim dersleri almıştır. Öğrencileri arasında Leonardo da Vinci, Pietro Perugino ve Boticelli sayılabilir. Rönesans dönemi yansıtan eser vermiştir (URL-2).

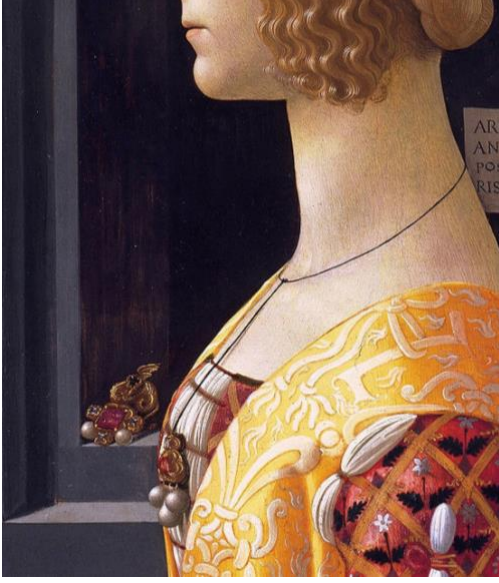

Resim 3: Bir Kadının Portresi A. Pollaiuolo

Resim 4: Madonna, A. Verrocchio

Kuyumculuk yeteneği Cellini'ye benzer eşit görülen bir diğer kuyumcu ressam 1446'da Milano'da doğan Caradossa Ambrogio Foppa'dır. Smith '*Sanki kuyumculuk sanatının her dalında ustalaşmış*' diyerek ve özellikle küçük altın madalyonlar yapmakta, yüksek kabartma figürlerle zenginleştirilmiş saçta veya şapkada kullanılan emaye kaplamalarıyla ünlünü duyuran bu sanatçının çalışmalarının Cellini tarafından övgüyle bahsedildiğinden ve Vasari tarafından da övüldüğünü söylemektedir. Bir diğer önemli sanatçı Domenicodel Ghirlandaio (1449-1499)'dur. Floransa'nın bekar ve yeni evli kadınları arasında o dönemde popüler olan mücevherli taçların (ghirlande) yapımıcısı olarak anılır. Bu taçları erken yaşlarında yapmaya başlaması muhtemeldir. Bir gelenek olarak ailesi yapımını devam ettirmiş ve rağbet görmüş bu aksesuarlar zengin baş süslemelerinin yerini doldurmuştur. Botticelli gibi resimlerindeki kadın figürlerinin boyunlarını mücevherle kaplamasa da mücevher temsiline önem vermiş, zarif ayrıntılarla süslemiştir. Resim 5'te iki mücevher göze çarpar; biri göğsüne takılmış, üzerinde küçük bir beril bulunan pençe düzeninde yakuttan oluşmuş ve üç sarkık inciyle asılı kolye; diğeri, özellikle resme eklenen ve yanında bir girintide yatan, iki inci ve üç beril ile çevrili bir yakut ile güzelce yerleştirilmiş ve üzerinde safir bulunan kanatlı bir ejderha betimlenmiştir. Ghirlandaio'nun bu portresinin bir diğer özelliği ise dönemin takı ve mücevher kullanımıyla ilgili yasalarına vurgu yapmasıdır. Şöyle ki; 1472 tarihli bir yasa evlenen kadınların hangi takıları ne zaman kullanabileceklerini belirlemektedir. Yasaya göre kadınlar evlendikleri günden üç yıl süresince gerdanlık, tül ve biri başta biri omuzda olmak üzere iki broş takabilmektedirler. Bu üç yıldan sonra bir üç yıl daha yalnızca gerdanlık ve tek bir broş takabilirler. Bu süreç sonucunda bahsi geçen herhangi bir mücevheri takmaları kesinlikle yasaktır. Ghirlando'nun tablosunda gözlemlenen '*Bu tabloda artık gelinlikten çıkmış olan Giovanna, düğünde takılmış mücevherleri bir kenara bırakmakta olan bir eş olarak resmedilmiştir*' (Randolp, 2000:51).

Resim 5: G. T'nin Portresi, D. Ghirlandaio

Resim 6: Fellicini Madonna, F. Raibolini

Bologna'nın en büyük kuyumcusu ise Francesco Raibolini'dir. Takılarıyla ilgili olarak önemli miktarda bilgi korunmuştur. 1450'de doğmuş, hayatının büyük bir bölümünü ise kuyumcu olarak geçirmiş ve kırk yaşına gelene kadar da kuyumculuk sanatını bırakmamıştır. Francia'nın en güzel resimlerinden biri, 1484 yılında Messer Bartolomeo Fellicini'nin bu şehirdeki Santa Maria della Misericordia kilisesi için yaptırdığı Bologna Galerisi'ndeki '*Fellicini Sunağı*'dır. Bu ünlü kilisenin aldığı birçok görkemli armağan arasında, kayıtların Raibolini'nin kendisi tarafından yapıldığını söylediği bir mücevher vardır. Güzelliği öylesine göz kamaştırıcıdır ki, kilisenin arzusuyla sanatçı onu kendi resiminde, Madonna'nın başının üzerinde görülebileceği yerde resmetmiştir (Resim 6). Mücevherin merkezinde ince bir ametist bulunur ve köşelerinde inciler bulunan derin kan kırmızısı mine ile çevrilidir. Smith '*Bu mücevheri o kadar dikkatli bir şekilde boyamıştır ki, modern bir kuyumcu onu tekrar üretmekte zorluk çekmez*' diyerek ne kadar detaylı çalıştığını vurgular (Smith, 1908:349). 15. yy'da baş süslemelerinde bir değişiklik meydana gelmiştir. Baş, kaşın üzerine yerleştirilen tek bir mücevherle vurgulanmaya başlamıştır. Bu tarz mücevher kullanımını Piero Della Francesca'nın '*Madonna ve Çocuk*' adlı eserinde görmek mümkündür. Bu iki resimde sanatçıya ait en karakteristik kısımlar olağan üstü mücevherler takan melek figürleridir. Narin altın işlemeli inci kompozisyonları ve mavi mineyle zenginleştirilmiş mücevherler aralıklı olarak dizilmiştir (Resim 7).

Resim 7: Madonna ve Çocuk, P. D. Francesca

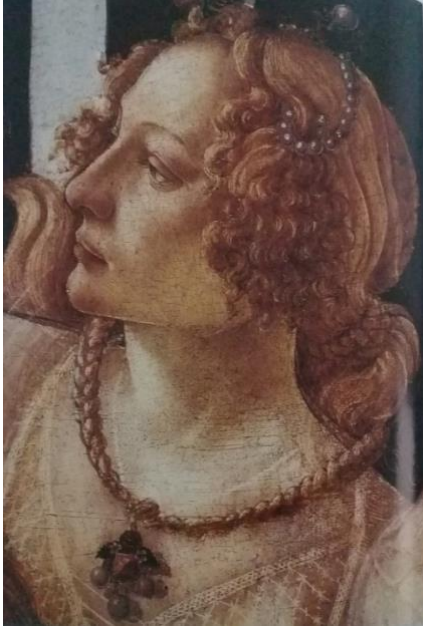

Resim 8: Pencerede Kadın ve Erkek, F. Lippi

Rönesans resimlerinde temsil edilen kimi mücevherlerin ise 'gelin mücevherleri' olduğu yapılan araştırmalar sonucu ortaya koyulan belgelerden anlaşılmaktadır. '*Ayrıcalıklı yurttaşlar sınıfının üyeleri olan*

particilerden damatlar, gelinlere çok sayıda mücevher armağan edebilmek için zaman zaman birer servet harcamışlardır. Floransa'da bu gelin mücevherleri belirli formlarda tasarlanmıştır' (Randolph, 2000:50). Bu mücevherlerin erken bir örneğini Floransalı ressam Fillipo Lippi'nin 'Pencerde Kadın ve Erkek' isimli tablosunda görmek mümkündür (Resim 8). Kadının omuzunda belirgin olarak *brocetta di spalla* adı verilen bir broş görülmektedir; başında da *brocetta di testa* denen benzer bir mücevher bulunmaktadır. Çeşitli tablolarda resmedilenlerin, bu mücevherleri ayrı ayrı ya da bir arada taktıkları görülmektedir.

Rönesans dönemi ressamı Sandro Botticelli'nin başyapıtlarından '*İlkbahar*' tablosundaki üç güzellerden en sağdaki bir baş broşu bir pandantif takmıştır (Resim 9). Bu broşların yerini 15. yy'ın sonundaki tablolarının çoğunda değerli ya da yarı değerli bir taş ve üç yada dört pandantif incilerden oluşan bir mücevher takımı almıştır.

Resim 9: Botticelli, İlkbahar

Resim 10: Maddalena Strozzi Doni, Rafeello

Zamanla omuza ve başa takılan takılarda bir azalma, boyuna takılan takılarda bir artış görülmüştür. Bu pandantifler, İtalyan Yüksek Rönesans'ının en önemli ressamı Rafeello'nun '*Maddalena Strozzi Doni Portresi*'nde görülebilmektedir (Resim 10). Bu mücevherler, Maniyerist portreciliğin yetkin örneklerini veren Floransalı ressam Agnolo Bronzino'nun zarif '*Toledolu Elonora ve Oğlu*' portresi gibi (Resim 11) 16. yy resimlerinin çoğunda görülen damla biçimli iri incilerden oluşan görkemli mücevher takımlarının atası sayılmaktadır (Randolph, 2000:50).

Resim 11: Toledo'lu Elonora, A. Bronzino

Resim 12: Minyatür Resim, A. Allori

Bronzino'nun öğrencisi olan Alessandro Allori, bir mücevher olarak boyna takılan minyatür portreleriyle ünlüdür (Resim 12). Portreye bakıldığında kadının düğün ya da nişanı sebebiyle takılmış oldukları anlaşılabilir değerli taşlar, inciler ve altınla süslenmiş olduğunu görülmektedir (Randolph, 2000:50). Evlenecekleri kadına bu kadar değerli mücevherler alamayan erkeler kiralama yoluna gittikleri, mücevherlerin düğünden sonra gelinden geri alındığı ticari kayıtlarda görülmektedir. Mücevher ve takı kullanımının yasalarla belirlendiği İtalya Rönesans'ında 1472 tarihli bir yasa, evlenen kadınların hangi mücevherleri ne zaman takacaklarını belirlemektedir (Randolph, 2000:51). Mücevher ve takılar gerek gerçek yaşamda gerek tablolarında insanların bedenini belirli bir biçimde konumlandırmıştır. Yayılmacılığa ve sömürge ticaretine göndermede bulunan egzotik nitelikli mücevherler onları takanların ekonomik gücünü ortaya koymuştur. Evlilik mücevherleri de süsledikleri bedenlere yorumlar getirmişler, onların bağlı oldukları toplumsal kesimleri görsel olarak vurgulamışlardır. Rönesans döneminde mücevher ve takıların, bunları kullananlardan ve bunların kullanımını yasaklayan yada sınırlandıranlardan gördüğü ilgi, toplumsal statünün görselleştirilmesinin yalnızca istenilen bir şey olmadığı aynı zamanda toplumsal bir gereklilik de olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Bir sanat yapıtında ya da bir doğa manzarasında güzellikle kalıcılığın bir arada bulunması nadir bir durumdur. Mücevher ve takı ise bir kuyumcu ustanın elinde tüm ihtişamı, sanat ve doğanın güzelliğini kalıcılıkla birleştirebilmektedir. Her şeyin sürekli değişime uğradığı yeryüzünde elmas, zümrüt, yakut gibi değerli taşların, altın ve gümüş gibi değerli madenlerin usta bir sanatçının bilgi ve becerisiyle birleşmesi insana kendinde olmayan bir güvenlik duygusu sağlamaktadır. İnsanlar binlerce yıl takının tılsımına, taşların uğruna inanmış ve mücevherin tinsel koruyuculuğuna kendini bırakmıştır. Kuyumculuk sanatının en eski örneklerinden olan yüzük, gerdanlık ve göğüs takılarını kullanan insanlar bedenlerine sağlık versin, kötü ruhları uzak tutsun diye kullanırken zamanla zenginliklerinin, güç ve kudretlerinin bir göstergesi olarak kullanmışlardır. Makale de insanlık tarihi için bu denli önem arz eden mücevher ve takının en ihtişamlı dönemini yansıtan, onu Orta Çağ karanlığından kurtararak yeni teknoloji ve bilimsel gelişmelerle yeni işlerlik kazandıran Rönesans Dönemi takıları ele alınmıştır. Günümüz modern takılarının gelişim sürecini doğru anlayabilmek amacıyla birçok sanatsal gelişmenin de merkezi olan İtalya sanatı, kuyumcu kökenli ressamlarının tablolarında kullanılan mücevherler incelenerek, sosyal durumu, moda anlayışı ve sanat görüşü hakkında açıklamalar yapılmıştır. Rönesans'ın bireysel hümanizm anlayışı dolayısıyla realist bir gözlem gücüyle ortaya konan mücevher ve takı resimleri günümüz takılarını anlamak için bir kaynak oluşturduğu görülmektedir.

Kaynaklar

- Smith, H.C. (2008, 07 Nisan) Jewellery. (1908)
<https://archive.org/details/jewellerysmith00smit/page/n267/mode/2up> adresinden alındı. (Erişim 14 Kasım 2020)
- Conti, F. (1982) Rönesans Sanatını Tanıyalım (Turunç, S. Çev), Ankara: İnkılap ve Aka Yayınevi
- Inalcık, H. (2011) Rönesans Avrupası, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Randolph, W.B. (2000). Rönesans Floransasında Mücevherin Anlamı. Sanat Kültür Antika Dergisi Çağlar Boyunca Takı ve Mücevher (17):46-53

Resim Kaynakçası

- Resim 1: Benvenuto Cellini , Neptün ve Amhidrit, Altın kaplama tuzluk (1549)
<http://informadik.blogspot.com/2014/08/yaratc-cam-virtuozu-louis-comfort.html>
- Resim 2: Carlo Crivelli, San Giorgio <http://www.arte.it/artista/carlo-crivelli-29>
- Resim 3: Bir Kadının Portresi Antonio Pollaiuolo
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/35/Antonio_Pollaiuolo_005.jpg
- Resim 4: Madonna, Andrea del Verrocchio <https://www.pinterest.ru/pin/366550857167640271/>
- Resim 5 : Giovanna Tornabuoni'nin Portresi Domenico Ghirlandaio https://www.researchgate.net/figure/Domenico-Ghirlandaio-Portrait-of-Giovanna-Tornabuoni_fig1_259816251
- Resim 6: Fellicini Madonna <https://www.pinterest.it/pin/382243087118392678/>
- Resim 7: Madonna ve Çocuk Piero della Francesca
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/442854>
- Resim 8: Pencerede Kadı ve Erkek Filippo Lippi
<https://tr.pinterest.com/pin/393924298627188469/>
- Resim 9: Botticelli, İlkbahar <https://www.tarihli-sanat.com/botticelli-ilkbahar-tablosu/>
- Resim 10: Maddalena Strozzi Doni, Rafeello <https://www.arte.it/raffaello/loc/ritratto-di-maddalena-strozzi-2865>
- Resim 11: Toledo'lu Elonora, A. Bronzino <https://lovefromtuscan.com/the-uffizi-opens-14-new-rooms/>
- Resim 12: Minyatür Resim, A. Allori <https://docplayer.biz.tr/46203031-Resim-sanatinda-mucevher-estetigi-ve-kullanim-alanlari-murat-yilmaz-yuksekk-lisans-tezi-resim-ana-sanat-dali.html>

Elektronik Kaynaklar

- URL-1 <https://sanat.ykykultur.com.tr/etkinlikler/resim-sanatinda-venedik-okulu> (Erişim Tarihi: 14.11.2020)
- URL-2 https://tr.wikipedia.org/wiki/Andrea_del_Verrocchio (Erişim Tarihi: 18.11.2020)

JEWELRY IN ITALIAN RENAISSANCE PAINTINGS

Meral KILIÇARSLAN KHODAEİ

ABSTRACT

Jewelry is an ancient phenomenon that dates back to the time when man began to rule the earth. People who feel weak against nature, first started to use jewelry for totemic purposes. They moved the jewelry, which she started to use for totemic purposes, to another dimension with the discovery and processing of the mine, it brought together artists from different disciplines with the emergence of jewels with the glamorous splendor of the finest tastes throughout history. While observing the stages of jewelry and jewelery, which has been affected by social events such as scientific developments, geographical discoveries and various art movements, we can see that this process, which forms the basis of today's jewelry, is a part of its social history. Although jewelery changes with the trends and needs in clothing fashion, it has been given serious and important meanings in every age. The fact that humanism, which emerged especially in the Renaissance period, valued human beings as an individual, made the jewelry a part of the clothing by removing the jewelry from being merely the ornament of the ruler, and as the attention paid to the outer appearance of the person and the clothing. Thus, Renaissance jewelery and jewels have been revealed as a mirror reflecting social development as a document reflecting the artistic understanding of the period. We can read the most striking examples of renaissance jewelery and jewelery, which have few examples today due to fashion trends, economic and political reasons, from the paintings of the goldsmith-origin painters of the period. In this article, the jewelery and jewelery in the paintings of the painters of Italy and Italy Florence, when the Renaissance emerged, were examined, the artistic understanding of the period was researched, and the social, economic and cultural structure of the period was emphasized through the development stages of jewelry.

Keywords: Renaissance, Italy, Jewelry, Cellini